

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

HBO-Rechten

Beperkte opleidingsbeoordeling

Inleiding

Dit visitatierapport bevat de beoordeling van de bestaande hbo-bacheloropleiding HBO-Rechten van HAN. De beoordeling is uitgevoerd door een visitatiepanel dat door NQA in opdracht van HAN is samengesteld. Het panel is in overleg met de opleiding samengesteld en is voorafgaand aan de visitatie goedgekeurd door de NVAO.

Het rapport beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel. Het is opgesteld conform het *Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling* van de NVAO (22 november 2011) en het *NQA Protocol 2014 voor de beperkte opleidingsbeoordeling*.

De visitatie heeft plaatsgevonden op 19 en 20 mei 2014.

Het visitatiepanel bestond uit:

De heer mr H.J.L.M. van de Luytgaarden (voorzitter, domeindeskundige)

De heer mr J. Lanenga (domeindeskundige)

De heer mr G.F.J. Hupperetz (domeindeskundige)

De heer M.J. Baar (studentlid)

De heer drs J.G. Betkó, auditor van NQA, trad op als secretaris van het panel.

Bij de aanvraag werd door de instelling een kritische reflectie aangeboden die naar vorm en inhoud voldeed aan de eisen van het desbetreffende beoordelingskader van de NVAO en aan de eisen van het *NQA Protocol 2014*.

Het panel heeft de kritische reflectie bestudeerd en een bezoek aan de opleiding gebracht. De kritische reflectie en alle overige (mondeling en schriftelijk) verstrekte informatie hebben het visitatiepanel in staat gesteld om tot een weloverwogen oordeel te komen.

Het visitatiepanel verklaart dat de beoordeling van de opleiding in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Utrecht, 16 juli 2014

Panelvoorzitter

De heer mr H.J.L.M. van de Luytgaarden

Panelsecretaris

De heer drs J.G. Betkó

Samenvatting

Het oordeel over de bacheloropleiding HBO-Rechten is **goed** voor beide varianten (voltijd, en deeltijd). Een onderbouwing van dit oordeel is opgenomen in deze samenvatting en in het beoordelingsrapport.

Wat beoogt de opleiding? (standaard 1, eindkwalificaties)

De opleiding heeft tot doel het opleiden van juristen, die naast juridische kennis en vaardigheden ook dienen te beschikken over onderzoekend vermogen en sociaal-communicatieve eigenschappen. De juristen kunnen terechtkomen in verschillende soorten functies, zoals (juridisch) consultant, bestuurlijk juridisch medewerker, ambtelijk secretaris, juridisch medewerker handhaving en juridisch adviseur. De opleiding richt zich wat betreft het ontvangend werkveld vooral op de overheid, het mkb en (zelfstandige) adviesfuncties. De eindkwalificaties van de opleiding bestaan uit acht competenties, waaronder juridisch analyseren, adviseren, onderzoeken en communiceren. De competenties zijn relevant, van voldoende niveau en sluiten aan bij de eisen die gesteld worden door de beroepspraktijk. De opleiding profileert zich als een brede, degelijke opleiding met een klassieke juridische opzet. De pijlers onder de opleiding zijn de traditionele drie rechtsgebieden: strafrecht, bestuursrecht en privaatrecht. De opleiding onderscheidt zich daarnaast van soortgelijke opleidingen door haar brede, generalistische opzet en extra aandacht voor de competenties 'onderzoek' en 'communicatie'.

*Het panel beoordeelt standaard 1 als **voldoende**.*

Hoe realiseert de opleiding dit? (standaard 2, onderwijsleeromgeving)

Het curriculum is opgebouwd aan de hand van vier leerlijnen: drie die een van de rechtsgebieden volgen en één leerlijn 'beroepspraktijk'. Leerlijnen bestaan uit inhoudelijk samenhangende programmaonderdelen, die zich uitstrekken over de verschillende leerjaren. Gedurende de opleiding krijgen studenten met steeds complexere opdrachten te maken en wordt er meer van hen gevraagd op het gebied van kennis en vaardigheden. Studenten krijgen kennis aangereikt over onder andere burgerlijk (proces)recht, staatsrecht, bestuurs(proces)recht, straf(proces)recht en Europees recht. Daarnaast krijgen studenten diverse beroepsvaardigheden aangeleerd, waaronder analyseren, juridisch argumenteren en zorgvuldig formuleren. Het onderwijs is georganiseerd per klas, vrijwel alle lesactiviteiten vinden klassikaal plaats. Er zijn nauwelijks grootschalige hoorcolleges. Hierdoor kunnen docenten hun tempo afstemmen op de groep studenten waar ze mee te maken hebben, waardoor meer maatwerk mogelijk is. Het docententeam is vrijwel geheel academisch opgeleid, didactisch bekwaam en dekt het juridische vakgebied goed af. De opleiding maakt gebruik van geschikte materiële en digitale voorzieningen.

*Het panel beoordeelt standaard 2 als **goed**.*

Worden de doelstellingen behaald? (standaard 3, toetsing en gerealiseerd niveau)

De opleiding beschikt over een goed systeem van toetsing. De kaders van het toetsbeleid, die op instituutsniveau zijn vastgelegd, zijn op orde en de borgingsmechanismen die de opleiding gebruikt zijn deugdelijk. De toetsen zelf zijn kwalitatief goed en sluiten aan bij de gebruikte werkvormen. Er wordt veel gebruik gemaakt van schriftelijke (deel)tentamens, maar ook van de toetsing van beroepsproducten (zoals bezwaarschriften, verzoekschriften, beschikkingen, pleitnota's en dagvaardingen) en mondelinge presentaties (waaronder ook verdedigingen en debat). De beoordeling van het afstudeerwerk is goed vormgegeven. Er zijn verschillende mechanismen die er voor zorgen dat er correct wordt beoordeeld, die in de praktijk goed blijken te werken. Het eindniveau dat studenten aantonen met hun afstudeerwerk is degelijk. Een verbeterpunt is het taalniveau en het literatuurgebruik van sommige studenten. Niettemin is het niveau van het afstuderen ruim voldoende, en beheersen afgestudeerden aantoonbaar de gevraagde eindkwalificaties. De opleiding sluit goed aan op de beroepspraktijk en vervolgoopleidingen.

*Het panel beoordeelt standaard 3 als **goed**.*

Inhoudsopgave

1	Basisgegevens van de opleiding	9
2	Beoordeling	11
	Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties	11
	Standaard 2 Onderwijsleeromgeving	13
	Standaard 3 Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	20
3	Eindoordeel over de opleiding	25
4	Aanbevelingen	27
5	Bijlagen	29
	Bijlage 1 Eindkwalificaties van de opleiding	31
	Bijlage 2 Overzicht opleidingsprogramma	33
	Bijlage 3 Deskundigheden leden visitatiepanel en secretaris	35
	Bijlage 4 Bezoekprogramma	39
	Bijlage 5 Bestudeerde documenten	43
	Bijlage 6 Overzicht bestudeerde afstudeerwerken	47
	Bijlage 7 Verklaring van volledigheid en correctheid	49

1 Basisgegevens van de opleiding

Administratieve gegevens van de opleiding

1. Naam opleiding in CROHO	HBO-Rechten
2. Registratienummer opleiding in CROHO	39205
3. Oriëntatie en niveau	Hbo bachelor
4. Aantal studiepunten	240
5. Afstudeerrichting(en)	-
6. Variant(en)	Voltijd en deeltijd
7. Locatie(s)	Arnhem en Nijmegen
8. Jaar vorige visitatie en datum besluit NVAO	Vorige visitatie: 8 april 2008 Besluit NVAO: 25 januari 2010
9. Code of conduct	Ja

Administratieve gegevens van de instelling

10. Naam instelling	HAN
11. Status instelling	Bekostigd
12. Resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	Positief

Kwantitatieve gegevens over de opleiding

Gerealiseerde docent-student ratio

voltijd propedeuse:	1 docent (1 fte) op 28 studenten
voltijd hoofdfase:	1 docent (1 fte) op 25 studenten
deeltijd:	1 docent (1 fte) op 39 studenten
gewogen gemiddelde:	1 docent (1 fte) op 27 studenten

Aantal contacturen

1 ^e jaar vt	15,5 klokuren
2 ^e jaar vt	15,8 klokuren
1 ^e jaar dt	8,3 klokuren
2 ^e jaar dt	6,1 klokuren

Kwalificaties docenten

mastertitel	98%
doctorstitel	6%

Schets van de opleiding

De opleiding HBO-Rechten van de HAN bestaat ruim tien jaar. De opleiding wordt aangeboden in Arnhem en Nijmegen, in zowel een voltijd- als een deeltijdvariant. Binnen de deeltijdvariant heeft de opleiding haar onderwijs ook enige tijd in elearningvorm aangeboden. Wegens gebrek aan belangstelling stopt de opleiding hiermee in de nabije toekomst. De deeltijdopleiding is substantieel kleiner dan de voltijdopleiding. De opleiding streeft naar een deeltijdinstroom van zo'n 25 studenten, momenteel wordt dat niet gehaald.

Op organisatorisch gebied heeft de opleiding de afgelopen jaren een aantal wijzigingen meegemaakt. Op 1 januari 2008 is de opleiding overgegaan van het instituut Bedrijfskunde naar het instituut Finance & Management, dat toen Financieel Management en Rechten kwam te heten. Vanaf september 2013 maakt de opleiding deel uit van het instituut Bedrijfskunde, dat daarna Bedrijfskunde en Rechten werd genaamd.

2 Beoordeling

Het visitatiepanel beschrijft hieronder per standaard van het NVAO-beoordelingskader de bevindingen, overwegingen en conclusies. Het eindoordeel over de opleiding volgt in hoofdstuk 3, de aanbevelingen in hoofdstuk 4.

Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Bevindingen

Beroepsbeeld

HBO-Rechten is een relatief jonge opleiding. Pas sinds 2006 betreden afgestudeerden de arbeidsmarkt. De HBO-Rechtenopleiding onderscheidt zich van andere juridische opleidingen doordat zij juristen opleidt, die naast juridische kennis en vaardigheden extra getraind zijn in onderzoekend vermogen en sociaal-communicatieve eigenschappen. Hbo-juristen zijn zowel werkzaam in organisaties met een juridisch primair proces (zoals juridische adviesbureaus, de Rechtbank, deurwaarderskantoren, het Openbaar Ministerie), als in organisaties waarin ondersteunende juridische expertise nodig is (zoals het bedrijfsleven, overheden en belangenorganisaties). Zij bekleden functies zoals: (juridisch) consultant, bestuurlijk juridisch medewerker, ambtelijk secretaris, juridisch medewerker handhaving en juridisch adviseur. De opleiding heeft na overleg met de opleidingsberoepenveldcommissie (obc) ervoor gekozen om zich voornamelijk te richten op het opleiden voor de decentrale overheid, het mkb en voor de functie van juridisch adviseur.

In de praktijk is de opleiding HBO-Rechten daarnaast voor veel studenten een opmaat naar een juridische opleiding in het wo. Veel studenten hebben de ambitie om ooit een 'toga-beroep' uit te oefenen. Dit is ook het geval voor deze opleiding, waarvan meer dan zestig procent doorstroomt. De opleiding geeft aan dat dit hoge percentage deels te maken heeft met de economische situatie, waardoor er weinig werk is en veel werk dat geschikt is voor hbo-juristen, wordt gedaan door wo-juristen.

Eindkwalificaties

De opleiding leidt op tot acht eindkwalificaties, die gebaseerd zijn op het *Landelijk beroeps- en opleidingsprofiel HBO-Rechten 2012*. De eindkwalificaties bestaan uit competenties, waaronder juridisch analyseren, adviseren, onderzoeken en communiceren. Voor een overzicht zie bijlage 1 bij dit rapport. De opleiding heeft inzichtelijk gemaakt hoe de competenties het bachelorniveau weerspiegelen, zoals dit is vastgelegd in de Dublin-descriptoren.

De opleiding heeft de competenties op drie subniveaus gedefinieerd, waarbij niveau 1 van toepassing is op het eerste leerjaar, niveau 2 op het tweede en derde leerjaar en niveau 3 (het bachelorniveau) op het vierde leerjaar. De niveaus zijn vastgesteld op basis van de mate van zelfstandigheid en het kennisniveau dat van studenten wordt gevraagd. Aan het einde van jaar vier dient een student alle competenties op bachelorniveau te beheersen, met uitzondering van de competentie 'reguleren'. Deze wordt afgesloten op niveau 2, omdat niveau 3 een abstractieniveau vereist dat uitstijgt boven dat wat verwacht kan worden van een startende professional op het gebied van reguleren. De competentieniveaus en de uitwerking daarvan zijn beschreven in het document *Competentieprofiel HAN HBO Rechten 2013-2014*.

Het landelijk opleidingsprofiel is gevalideerd door het regionale werkveld van alle betrokken hogescholen. De obc van de opleiding is betrokken bij de eigen invulling die de HAN heeft gegeven aan het landelijke profiel.

Profilering

De opleiding heeft een eigen invulling gegeven aan de competenties zoals die zijn vastgelegd in het landelijk opleidingsprofiel. De competentie 'organiseren' uit het landelijk profiel bestaat uit deelcompetenties op het gebied van kwaliteitszorg, onderzoeken en communiceren. De opleiding gebruikt deze competentie niet als zodanig. Op basis van overleg met de obc is besloten om beperkte aandacht te geven aan deelcompetenties op het terrein van kwaliteitszorg en bedrijfsprocessen. In plaats daarvan heeft zij er voor gekozen om 'onderzoeken' en 'communiceren' als losse competenties te gebruiken. Hierdoor komt hier een zwaarder accent op te liggen. De opleiding kiest hiervoor omdat ze lezen, schrijven, spreken, luisteren en juridisch onderzoek doen belangrijke beroepsvaardigheden vindt.

De opleiding profileert zich daarnaast als een brede, degelijke opleiding en is klassiek van opzet. Van studenten wordt een hoog kennisniveau gevraagd. De opleiding is opgebouwd aan de hand van de traditionele drie rechtsgebieden: strafrecht, bestuursrecht en privaatrecht. De opleiding is ook op deze manier georganiseerd, aan de hand van drie vakgroepen die deze rechtsgebieden bestrijken. Met ingang van het collegejaar 2014-2015 wordt de formele vakgroepstructuur opgeheven en een andere (opleidings)structuur ingevoerd.

Het panel stelt vast dat de opleiding qua opzet veel lijkt op de traditionele, academische juristenopleiding, die ooit als uitgangspunt is genomen bij het opzetten van deze hbo-rechtenopleiding. Dit hoeft geen bezwaar te zijn, maar het panel stelt wel de vraag of dit de beste manier is om aan te sluiten bij de keuze van de opleiding om zich (primair) te richten op het opleiden van mensen met een hbo-eindkwalificatie die fungeren als beroepsbeoefenaar in het werkveld van de overheid, het mkb en het advieswezen. Een risico dat het panel ziet in de traditionele opzet, is dat daarmee het beeld opgeroepen wordt dat de HBO-Rechten-opleiding eerder een voorportaal is tot de universitaire master, dan een eigenstandige beroepsopleiding.

Tegelijkertijd laat de opleiding via de aparte leerlijn Beroepspraktijk (zie standaard 2) zien dat deze beroepspraktijk wel degelijk uitgangspunt en richtsnoer van de opleiding is.

De opleiding kiest er bewust voor om de meeste internationaliseringsaspecten aan te bieden als keuzemogelijkheid voor studenten, en niet in het reguliere curriculum (zie ook standaard 2). Ook hiervoor is gekozen in overleg met de obc.

Overwegingen en conclusie

Het panel stelt vast dat de eindkwalificaties van de opleiding aansluiten bij het bachelorniveau en de eisen zoals die gesteld worden door de beroepspraktijk. De opleiding borgt dit door gebruik te maken van het landelijk opleidingsprofiel, door de betrokkenheid van de obc en door gebruik te maken van de Dublin-descriptoren. De opleiding is degelijk en klassiek van opzet, geconcentreerd rond de traditionele drie rechtsgebieden en de toepassing ervan in de beroepspraktijk. Hiermee leidt de opleiding traditionele, generalistische juristen op die gericht zijn op de beroepspraktijk, maar ook geschikt zijn voor doorstroom naar het wo. Dit laatste is daadwerkelijk in grote mate het geval. De opleiding ziet hiervoor verschillende oorzaken, maar stuurt inhoudelijk op een goede aansluiting van HBO-rechten op de wo-opleiding. Het panel hecht eraan te wijzen op de bezwaren die mogelijk zouden kunnen kleven aan generalisme en een grote doorstroom naar het wo, omdat een hbo een eindopleiding is. De opleiding onderkent dit en heeft daarom een aparte leerlijn beroepspraktijk in het leven geroepen, waarin casuïstiek gekoppeld wordt aan de beoogde hbo-functies bij de (decentrale) overheid en het MKB en aan juridische adviesfuncties.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Standaard 2   Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Bevindingen

Opzet en inhoud programma

In de vorige standaard is beschreven hoe de opleiding is georganiseerd vanuit de drie traditionele rechtsgebieden. Het curriculum is opgebouwd aan de hand van vier leerlijnen, waarvan drie leerlijnen één van die rechtsgebieden volgen. Dit zijn de leerlijnen burgerlijk recht, strafrecht en staats- en bestuursrecht. De vierde leerlijn die de opleiding gebruikt is de beroepspraktijk. Leerlijnen bestaan uit inhoudelijk samenhangende programmaonderdelen, die zich uitstrekken over de verschillende leerjaren.

De opbouw van de leerlijnen is van relatief eenvoudig en eenduidig (niveau 1) naar meerdimensionaal en complex (niveau 3). In bijlage 2 bij dit rapport is een schematisch overzicht van het curriculum weergegeven.

Elke leerlijn bestaat uit een aantal onderwijseenheden (OWE's), die staan voor 7,5 EC, of een veelvoud daarvan. OWE's kunnen verbonden zijn aan één of meerdere leerlijnen. Elk jaar is onderverdeeld in twee clusters. De inhoud van het programma voor deeltijdstudenten is iets anders. De voornaamste verschillen zijn dat deeltijdstudenten vrijstelling kunnen krijgen voor de stage en dat het minorenaanbod vanuit de eigen opleiding kleiner is. Vanaf september 2013 is de deeltijdopleiding ondergebracht bij het instituut Werken en Leren, het deeltijdinstituut van de HAN.

Zoals beschreven in de vorige standaard kent de opleiding een generalistische aanpak en kiest ze ervoor om juristen op te leiden met een brede, theoretische, juridische basiskennis. Studenten doen gedegen kennis op van onder andere het in Nederland geldende burgerlijk recht, staatsrecht, bestuursrecht, strafrecht en Europees recht. Ook voor Nederland relevante delen van internationaal recht, zoals verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties, vallen hieronder. Wanneer studenten zich verder willen specialiseren in internationale aspecten van het recht, kunnen zij de keuzeminor Internationaal handelsrecht of het vak Legal English volgen. Ook zijn er mogelijkheden om bijvoorbeeld een minor, stage of het afstuderen in het buitenland te doen. Voor de opleiding is dit geen prioriteit (zie ook standaard 1). In het verleden heeft de opleiding een studentenuitwisseling gedaan met een Vlaamse hogeschool, maar dit bood onvoldoende meerwaarde ten opzichte van de inspanning die het kostte.

De kennis en kunde die studenten aangeleerd krijgen is gebaseerd op de Body of Knowledge and Skills (BoKS) zoals die is vastgelegd in het landelijk opleidingsprofiel. Het panel heeft de literatuur die de opleiding gebruikt bestudeerd, en stelt vast dat er gebruik wordt gemaakt van goede, recent gepubliceerde boeken, die deels ook gebruikt worden bij de academische rechtenopleiding. Deze literatuur sluit goed aan bij de visie en de opzet van de studie.

De opleiding besteedt veel aandacht aan de taligheid van het curriculum. Studenten kunnen extra ondersteuning krijgen op het gebied van taal van een docent communicatie. Studenten die een product inleveren dat taalkundig gezien onder de maat is, worden hierop geattendeerd middels een 'taalalarm'. Een recente verbeteractie is dat de opdracht waarbij studenten een dagvaarding moeten schrijven is verplaatst, van het derde naar het eerste jaar. Zo is er eerder in het curriculum aandacht voor juridisch schrijven. Om extra aandacht te vestigen op taalvaardigheid organiseert de opleiding jaarlijks een facultatief juridisch dictee, dat ook is opengesteld voor mensen van buiten de opleiding. Het panel ondersteunt de aandacht die de opleiding heeft voor correct taalgebruik (zie ook standaard 3) en doet de opleiding de aanbeveling hierin de hele studie aandacht aan te blijven schenken.

De docenten met wie het panel heeft gesproken, gaven aan dat bij de vorige accreditatie de opmerking is gemaakt dat de opleiding het accent te zwaar bij kennis had liggen. Daarom is de afgelopen jaren meer geïnvesteerd in het versterken van de link met de beroepspraktijk.

Zoals hierboven beschreven is 'beroepspraktijk' één van de vier leerlijnen van de opleiding. Deze leerlijn bestaat uit de subleerlijnen onderzoeksvaardigheden, communicatievaardigheden, juridische vaardigheden en praktijkvaardigheden.

Onder praktijkvaardigheden vallen onder andere de stage, het afstuderen en trainingen zoals bijvoorbeeld de sollicitatietraining. Daarnaast krijgen studenten gastcolleges van mensen uit de juridische beroepspraktijk, gaan ze op excursies (naar bijvoorbeeld de EU in Brussel, de rechtbank en een advocatenkantoor) en wordt de beroepspraktijk gesimuleerd in de oefenrechtbank. Het panel waardeert dit positief, te meer waar dit aansluit bij de door de opleiding gekozen richting (mkb, overheid, advieswezen).

De obc is een verbinding met de beroepspraktijk. Naast het adviseren over de eindkwalificaties en de inhoud van het curriculum (zie ook standaard 1), bewaakt de obc de actualiteit van het programma. De obc wijst de opleiding bovendien op de voor het beroep relevante ontwikkelingen in de praktijk, waar de opleiding op aan zou kunnen sluiten. Een voorbeeld hiervan is de decentralisering van overheidstaken naar lagere niveaus.

Een ander voorbeeld van een actuele ontwikkeling die in de opleiding wordt ingepast, is de discussie over (misbruik van) de Wet openbaarheid van bestuur (Wob). In het gesprek met het panel gaf het management aan dat de opleiding ervoor kiest om bij nieuwe ontwikkelingen niet de structuur van het curriculum aan te passen, maar om deze ontwikkelingen in te vlechten in het bestaande curriculum. Zo is de discussie omtrent de Wob behandeld bij bestuursrecht.

De opleiding heeft de ambitie een volwaardig onderzoeksgedeelte op te zetten, met een lector aan het hoofd. Het thema dat de opleiding op het oog heeft, is het transitieproces van de decentralisatie van overheidstaken, bijvoorbeeld op het gebied van jeugdzorg. Dit onderzoeksterrein ligt op de grens van het privaats- en het bestuursrechtelijke vlak. De lector zal een belangrijke taak hebben in de nadere precisering van het onderzoek in de opleiding, en bovendien moeten bewaken dat er een sterke band is tussen onderzoek en onderwijs. De opleiding gaf aan gewacht te hebben met een lectoraat, omdat er binnen de HAN onvoldoende financiële ruimte was voor het opzetten van een juridisch lectoraat; inmiddels is die ruimte voor de start van het lectoraat er nu wel. De opleiding heeft daarvoor concrete plannen gemaakt en deze worden vanuit de HAN gesteund.

Het onderzoek in het curriculum is momenteel geconcentreerd in de subleerlijn onderzoeksvaardigheden, die vanaf collegejaar 2011-2012 is geïmplementeerd. Studenten leren hier juridisch onderzoek doen, dat bestaat uit kwalitatief onderzoek waarin een zorgvuldige analyse van rechtsbronnen, deugdelijk juridisch argumenteren en zorgvuldig formuleren centraal staan.

Het onderwijs wordt georganiseerd per klas. Studenten beginnen in een groep van zo'n dertig studenten. Aan het einde van het eerste jaar zijn er zo'n twintig studenten over, de overige tien zijn uitgevallen. Alle werkvormen worden toegepast/uitgevoerd binnen deze groep.

Dat betekent dat de opleiding nauwelijks grootschalige hoorcolleges kent, ook kennisonderwijs wordt georganiseerd binnen de klas. Studenten die het panel hierover heeft gesproken zijn positief, omdat deze organisatie er voor zorgt dat docenten het tempo aan kunnen passen aan de groep. Bij onderwerpen die moeilijk gevonden worden, staat de docent wat langer stil.

Werkvormen die gebruikt worden zijn, afhankelijk van het onderwerp, voornamelijk hoor- en werkcolleges. Andere werkvormen zijn presentaties, interviews, debatten, rollenspellen en de oefenrechtbank. Vooral in de beroepspraktijkleerlijn werkt de opleiding met alternatieve werkvormen, in de overige leerlijnen zijn de werkvormen traditioneler van aard. Studenten zijn tevreden over de didactische vaardigheden, blijkt zowel uit de gesprekken met het panel als uit de NSE-scores. Niettemin is de opleiding ook van mening dat de didactische methodes vrij traditioneel zijn, en heeft daarom een werkgroep Didactiek in het leven geroepen. Deze werkgroep heeft recent een aantal aanbevelingen gedaan, waaronder het uitbreiden van intervisie tussen docenten en het meer bij elkaar in de klas kijken. De opleiding wil hier in de toekomst mee aan de slag, wat het panel een positieve ontwikkeling vindt. Docenten geven aan tevens op zoek te zijn naar meer activerende werkvormen, ter vervanging van en in aanvulling op de colleges.

De begeleiding van studenten wordt in de eerste plaats gedaan door de docent die lesgeeft. Het gaat om zowel vakinhoudelijke begeleiding als, indien nodig, mentale ondersteuning. Daarnaast krijgen studenten studieloopbaanbegeleiding (slb). Hiertoe krijgen ze aan het begin van de opleiding, voor de gehele duur van de studie, een slb'er toegewezen. Ook krijgen studenten een begeleider toegewezen bij de stage en het afstuderen. De slb is gebaseerd op het volgen van en begeleiden bij de studievoortgang, en op het bieden van ondersteuning bij het ontwikkelen van persoonlijke competenties. Omdat de student zelf verantwoordelijk is voor de studievoortgang, ligt de verantwoordelijkheid om contact te zoeken met de slb'er in principe bij de student. De slb'er zoekt wel actief contact bij de start van de opleiding, halverwege het eerste jaar voor een voortgangsgesprek, bij een dreigend negatief studieadvies, wanneer een student niet voldoet aan de eisen om toegelaten te worden tot de stage en bij uitloop van de studie.

Slb is een aandachtspunt van de opleiding, omdat studenten hier relatief minder tevreden over zijn. Wat het een lastig onderwerp maakt is dat sommige studenten ontevreden zijn, omdat ze vinden dat er te weinig contactmomenten zijn met de slb'er, en sommige studenten vinden dat er al te veel contactmomenten zijn. Daarnaast vinden sommige studenten dat het initiatief voor contact bij de slb'er moet liggen, terwijl het uitgangspunt van de opleiding juist is dat in principe het initiatief bij de student ligt. Dit werd bevestigd in de gesprekken die het panel heeft gehad met studenten en alumni, waarbij het opviel dat met name de deeltijdstudenten weinig behoefte hadden aan slb na het eerste jaar. De opleiding zou hier kunnen streven naar meer maatwerk, door bijvoorbeeld het gericht benaderen van studenten die moeite hebben met de opleiding.

De studiebegeleiding heeft een rol bij het verlagen van de uitval. Deze is aan de hoge kant, in het eerste jaar valt een kleine veertig procent uit (zie ook de basisgegevens). De opleiding heeft een aantal maatregelen genomen om de uitval aan te pakken. Een onderdeel daarvan is het intensiveren van de lessen en de contacturen. De opleiding heeft deze intensivering tevens ingezet naar aanleiding van de resultaten bij de NSE over de hoeveelheid contacttijd, en de prestatieafspraken over contacttijd die de HAN heeft gemaakt met de overheid. In het eerste en tweede jaar wordt momenteel ruim 15 uur per week contacttijd aangeboden, in 2012-2013 was dat respectievelijk circa 13 en 12 uur.

Een ander middel dat de opleiding inzet om de studeerbaarheid te vergroten is de invoering van een aanwezigheidsplicht in het eerste jaar. De opleiding overweegt om dit uit te breiden naar latere jaren. Het panel heeft gesproken met studenten over de studeerbaarheid. Voltijdstudenten geven aan dat de opleiding goed te doen is binnen de beschikbare tijd, deeltijdstudenten vinden de opleiding pittig. Uit de gesprekken bleek dat studenten zich kunnen vinden in de aanwezigheidsplicht in het eerste jaar. Er wordt ook gesproken over de uitbreiding van de aanwezigheidsplicht. Het panel geeft ter overweging dat dit de studeerbaarheid bevordert, maar dat de opleiding moet waken voor de zelfstandigheidsontwikkeling van de aankomende beroepsbeoefenaren.

De intensivering van het programma heeft er toe geleid dat de opleiding de lesperiode heeft uitgebreid van vier keer zeven weken naar vier keer acht weken. Enerzijds komt deze intensivering van het onderwijs de studeerbaarheid ten goede. Anderzijds worden hierdoor de tentamens geconcentreerd in één week, in plaats van twee weken. Dat zorgt voor piekbelasting bij docenten en studenten, wat de studeerbaarheid niet ten goede komt. Het panel heeft hierover gesproken met studenten, die dit bevestigen. Vooral de deeltijdstudenten zijn blij met de extra lesweken.

Een aspect dat een rol speelt bij de hoge uitval is het beeld dat studenten hebben van de opleiding wanneer zij instromen. Veel studenten willen niet een beroep uitoefenen waar de opleiding HBO-Rechten toe opleidt, maar hebben eigenlijk interesse in een traditioneel (toga-)beroep (zie ook standaard 1). Ook de meeste studenten die het panel heeft gesproken willen doorstuderen aan de universiteit. De opleiding doet er in de voorlichting veel aan om te benadrukken waarvoor ze opleidt, maar op dit punt is het lastig om vooruitgang te boeken. De opleiding biedt onder andere proefstudeerbijeenkomsten en een studiekeuzecheck aan, en heeft een voorlichtingsfilm. De studenten die het panel heeft gesproken waren overigens tevreden over de aansluiting met hun vooropleiding.

Studenten hebben binnen hun studieprogramma een aantal keuzemogelijkheden, bijvoorbeeld binnen de stage, minor en het afstuderen. Ook kunnen studenten kiezen voor de deeltijdvariant. Eis daarbij is dat ze vanaf het tweede studiejaar een relevante werkplek hebben, waar ze minimaal twintig uur in de week werkzaam zijn. Vanaf het tweede jaar kunnen ze namelijk vrijstellingen krijgen op basis van hun praktijkwerkzaamheden. Het hoofdfaserendement van de deeltijdopleiding loopt achter bij dat van de voltijdopleiding (zie de basisgegevens).

Door de intensivering van het onderwijsaanbod en het onderbrengen van de deeltijdopleiding in een daarin gespecialiseerd instituut, poogt de opleiding dit te verbeteren. Het deeltijdtraject wordt momenteel aangeboden in twee avonden in de week, in de toekomst wordt dit misschien teruggebracht naar één dag in de week, om zo makkelijker studenten van buiten de directe regio aan te kunnen trekken.

Studenten kunnen in de keuzefase een minor kiezen van 30 EC. De meeste studenten volgen een minor die de opleiding aanbiedt, maar er zijn ook studenten die bijvoorbeeld kiezen voor de wo-minor van de Open Universiteit, of een minor ondernemingsrecht aan een andere hogeschool. Voor studenten die de wo-minor volgen is het makkelijker om in te stromen in de wo-master van de Universiteit van Tilburg of de Open Universiteit. In het verleden was het voor studenten mogelijk om de minor en de stage om te ruilen, maar omdat dit leidde tot studievertraging is de opleiding daar mee gestopt. De opleiding is in overleg met de Radboud universiteit om de studenten die willen doorstromen te faciliteren. Op het moment van het bezoek waren de gesprekken nog in een verkennende fase.

Docenten en voorzieningen

Bij de opleiding zijn 47 docenten werkzaam, in totaal voor 37,5 fte. Van deze docenten hebben er 46 een opleiding op masterniveau, van wie er drie zijn gepromoveerd. Twee docenten zijn bezig met een promotieonderzoek. Het grootste deel van het docententeam bestaat uit universitair geschoolde juristen. Relatief weinig docenten hebben een hbo-achtergrond, enkele docenten hebben de opleiding Management Economie en Recht (MER) gevolgd. Er is geen docent werkzaam die zelf een opleiding HBO-Rechten heeft afgerond. Het panel zou dit wel een nuttige aanvulling vinden. De opleiding geeft aan dat ze hiervoor openstaat, maar dat een complicerende factor is dat HAN-beleid voorschrijft dat docenten in het hbo tegenwoordig tevens een masterdiploma hebben.

De meeste docenten hebben praktijkervaring in het recht, via het (juridisch) onderwijs, de advocatuur, de rechterlijke macht of de overheid. De niet-juridische docenten bestaan uit neerlandici en enkele andere vakdocenten. Nieuwe docenten dienen te beschikken over een aantekening Pedagogisch Didactische Bekwaamheid, of deze na hun aanstelling te halen. Nieuwe docenten krijgen daarnaast een mentor toegewezen, en krijgen het eerste semester uren beschikbaar waarin ze worden ingewerkt. De interne scholing van het docententeam heeft zich het afgelopen jaar vooral gericht op onderzoek en toetsing. Het panel heeft vertrouwen in het professionaliseringsbeleid van de opleiding.

Het panel heeft de cv's van de docenten bestudeerd en stelt vast dat de docenten, naast dat ze overwegend academisch opgeleid zijn, ook goed het juridisch domein afdekken. Uit de gesprekken die het panel met de docenten heeft gevoerd sprak enthousiasme en betrokkenheid. De studenten met wie het panel heeft gesproken zijn tevreden over hun docenten. Docenten kunnen volgens hen de stof goed uitleggen en goed inschatten voor welke onderwerpen extra aandacht nodig is. Docenten brengen lijn aan in de stof en leggen verbanden, waarbij ze hun eigen praktijkervaring inzetten.

De docenten zelf zijn ook tevreden over de opleiding. Er is wel een tamelijk hoge werkdruk, die volgens de docenten die het panel heeft gesproken vooral voortkomt uit bureaucrativering. De wisselingen van instituut hebben bijvoorbeeld gezorgd voor extra belasting. Zoals gebruikelijk in het hoger onderwijs is er sprake van piekwerkdruk, de opleiding is zich hiervan bewust en probeert de pieken tot het minimale te beperken. De opleiding luistert goed naar feedback van docenten. Zo zijn bij een aantal vakken waar de werkdruk hoog bleek, extra uren vrijgemaakt. Een nadeel van de werkdruk, geven docenten aan, is dat de tijd om bijvoorbeeld een artikel ergens over te schrijven vaak ontbreekt. Het laatste medewerkerstevredenheidsonderzoek (MTO) toont aan dat docenten tevreden zijn, de opleiding scoort hier ruim voldoende.

Het feit dat de opleiding verspreid is over twee locaties, heeft gevolgen voor de inzet van docenten. De meeste docenten zijn gebonden aan één locatie. Zaken als vergaderingen en uitjes worden gezamenlijk gehouden. De opleiding beschikt op beide locaties over weinig opleidings specifieke voorzieningen, naast reguliere voorzieningen als collegezalen, werkruimtes en een mediatheek. Het panel heeft een rondleiding gehad op de locatie in Arnhem, en daar onder andere de oefenrechtbank bezocht. Daarbij constateerde het panel dat de voorzieningen geschikt zijn voor het type onderwijs dat de opleiding aanbiedt. De studenten die het panel heeft gesproken zijn over het algemeen tevreden over de voorzieningen. Deeltijdstudenten gaven daarbij wel aan zich in de avonduren soms wat 'weggestopt' te voelen, in een uithoek van het gebouw.

Naast de fysieke voorzieningen beschikt de opleiding over een aantal digitale voorzieningen. Scholar wordt gebruikt als digitale leeromgeving. Hoewel dit systeem op zich adequaat is, zijn studenten er niet altijd gelukkig mee, omdat iedere docent het op zijn eigen manier inricht. Daardoor is informatie soms moeilijk te vinden, omdat het bij verschillende docenten op verschillende plaatsen staat. De opleiding zou meer aandacht kunnen besteden aan het gebruik van Scholar. Inmiddels is daartoe een coördinator aangesteld en daarmee zullen in de toekomst de door studenten aangegeven onregelmatigheden hopelijk verdwijnen. Uitgesproken tevreden zijn de studenten over de HAN-app, waarmee ze altijd up to date informatie over bijvoorbeeld roosterwijzigingen beschikbaar hebben. Daarnaast maakt de opleiding gebruik van Ephorus, ter voorkoming en opsporing van plagiaat, het intranet Insite, waar zaken als het OER en het opleidingsstatuut zijn te vinden, en van het cijferregistratiesysteem Alluris. Studenten zouden de voorkeur geven aan minder digitale systemen.

Overwegingen en conclusie

Het panel stelt vast dat de opleiding beschikt over een samenhangende onderwijsleeromgeving, die studenten goed in staat stelt om de beoogde eindkwalificaties te realiseren. Zowel de inhoud van het curriculum als de didactische methodes zijn vrij traditioneel van aard, iets dat goed past bij de visie van de opleiding (zie standaard 1). Studenten en docenten zijn hier tevreden over. De kennis en vaardigheden die studenten krijgen aangereikt zijn van een hoog niveau. De literatuur is recent en kwalitatief goed.

De opzet om alle lessen, ook de hoorcolleges, te geven in klassikaal verband, is een goede keuze, die het mogelijk maakt voor docenten om maatwerk te leveren dat aansluit bij de wensen en het tempo van een groep. Het rendement is een aandachtspunt, maar de opleiding heeft veel in gang gezet om hier verbeteringen in aan te brengen. Het panel vindt dat er goede stappen genomen worden. De studentgerichtheid van het curriculum wordt enigszins ingeperkt ten behoeve van de studeerbaarheid, bijvoorbeeld door de invoering van een aanwezigheidsplicht. Hoewel een aantal studenten aangaf hier blij mee te zijn, wijst het panel op het feit dat de opleiding een hbo-opleiding is en opleidt tot zelfstandige beroepsbeoefenaren, wat tot enige terughoudendheid op dit punt noopt. De voorzieningen zijn geschikt voor het onderwijsprogramma, de oefenrechtbank is een leuke aanvulling op de reguliere voorzieningen.

Op het gebied van de digitale voorzieningen kan een verbetering plaatsvinden wanneer er op wordt gestuurd dat de docenten Scholar op eenzelfde manier gaan gebruiken. Het docententeam dekt het vakgebied goed af, is hoog opgeleid en betrokken.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **goed**.

Standaard 3 Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

<i>De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.</i>
--

Bevindingen

Systeem van toetsing

Het toetsbeleid van de opleiding is afgeleid van het instituutsbrede beleid, vastgelegd in de notitie *Toetsbeleidsplan Instituut Bedrijfskunde en Rechten 2011-2015, update november 2013*. Hierin staat beschreven hoe de opleidingen van het instituut omgaan met toetsing en beoordeling, toetsontwerp, -constructie en -afname, en de kwaliteitsbewaking van de toetsing. Een deel van de borging van de toetsing en het eindniveau is belegd op instituutsniveau. De examencommissie, die eindverantwoordelijk is voor het interne toezicht op de kwaliteit van de toetsen, is opgezet op instituutsniveau. Elk van de opleidingen van het instituut heeft een afgevaardigde in deze commissie.

De examencommissie bewaakt dat het toetsbeleid conform de Onderwijs- en Examenregeling wordt uitgevoerd en controleert steekproefsgewijs afstudeerwerkstukken. Het panel heeft gesproken met de examencommissie. In dat gesprek werd aangegeven dat de examencommissie een belangrijke taak heeft in de kwaliteitszorg, door feedback op de beoordeling van eindwerkstukken door te geven aan individuele docenten en een algemeen beeld aan het management en de curriculumcommissie. De opleiding beschikt over een eigen toetscommissie, die door de examencommissie is gemandateerd om (steekproefsgewijs) toezicht te houden op de dagelijkse toetspraktijk binnen de opleiding. De toetscommissie rapporteert zowel aan de examencommissie, als aan docenten.

Het panel stelt vast dat het systeem van toetsen goed in elkaar zit en de borgingsmechanismen deugdelijk zijn.

De toetsen die de opleiding afneemt bestaan vooral uit (deel)tentamens, die goed aansluiten bij de traditionele werkvormen die door de opleiding gebruikt worden. De opleiding maakt gebruik van schriftelijke tentamens waarin kennis en casuïstiek worden getoetst, van beroepsproducten (zoals bezwaarschriften, verzoekschriften, beschikkingen, pleitnota's en dagvaardingen) en mondelinge presentaties (waaronder ook verdedigingen en debat). De schriftelijke tentamens nemen een belangrijke plaats in binnen de opleiding.

Binnen een onderwijseenheid worden toetsen gewogen en leiden ze tezamen tot een eindcijfer. Voorwaarde is wel dat iedere toets met minimaal een 5,5 wordt afgesloten.

Het panel heeft de toetsen bestudeerd en stelt vast dat deze van goede kwaliteit zijn, net als de antwoordmodellen die bij de toetsen horen. Studenten zijn tevreden over de toetsing, blijkt uit de NSE 2013. De studenten die het panel heeft gesproken geven aan dat de docenten zich houden aan de geldende nakijktermijnen.

De beoordeling van de afstudeeropdracht gebeurt door twee docenten: de begeleider en een onafhankelijke tweede beoordelaar. De begeleidende docent is altijd een jurist. Studenten studeren af bij een opdrachtgever. De begeleider vanuit de opdrachtgever heeft een adviserende rol bij de beoordeling. De beoordeling vindt plaats aan de hand van een op Rubrics gebaseerd beoordelingsformulier. Docenten zijn geschoold in het gebruik hiervan. De opleiding hecht ook bij de afstudeeropdracht veel waarde aan correct taalgebruik dat in de beoordeling valt onder de competentie 'communiceren'. Om het niveau van het afstuderen te borgen heeft de opleiding, naast de verschillende beoordelaars en de steekproeven van de examencommissie, ook een uitwisseling gehouden met een andere opleiding HBO-Rechten, waarbij ze onder andere elkaars afstudeerzittingen hebben bijgewoond. Ook is er een onafhankelijke afstudeercommissie, die onder andere in actie komt wanneer de eerste en tweede beoordelaar er samen niet uit komen en die tevens toetst of het afstudeeronderwerp en het onderzoeksontwerp geschikt zijn.

Realisatie van de beoogde eindkwalificaties

De eisen die de opleiding stelt aan het afstuderen staan beschreven in de handleiding afstuderen, zodat deze transparant zijn voor studenten. Daarnaast worden studenten tijdens een aantal bijeenkomsten voorbereid op het afstuderen. Alumni, met wie het panel heeft gesproken, gaven aan dat de voorbereiding op het afstuderen goed is. Ook al tijdens de opleiding is er voldoende aandacht voor vaardigheden als schrijven en presenteren, die bij het afstuderen nodig zijn. Studenten die een minor van de eigen opleiding hebben gevolgd, zijn extra goed voorbereid, omdat in deze minoren studenten al gevraagd wordt een onderzoek te doen, vergelijkbaar met het afstuderen maar kleiner in omvang.

Studenten kiezen een organisatie waarbij ze willen afstuderen en doen een onderzoeksvoorstel. Dit wordt beoordeeld door de afstudeercommissie. Vervolgens maakt een student een Plan van Aanpak, met daarin de vraagstelling en onderzoeksmethodiek die een student gebruikt. Dit wordt beoordeeld door twee docenten. Vervolgens werkt de student dit uit in een onderzoeksverslag en een beroepsproduct, waarbij minimaal nog een keer feedback gegeven wordt door de docentbegeleider. Een beroepsproduct kan bijvoorbeeld een adviesnotitie, reglement, brochure of conceptcontract zijn. Wanneer de schriftelijke producten voldoende zijn, mag een student zijn werk presenteren en verdedigen, wat ook beoordeeld wordt.

Het panel heeft van 19 studenten uit de voltijd en de deeltijdvariant de afstudeeropdracht bestudeerd. Deze afstudeeropdrachten laten een spreiding zien van net voldoende tot zeer goede eindwerkstukken. Dit geldt voor zowel de voltijd- als de deeltijdopleiding. Het panel stelt vast dat studenten tot beroepsproducten komen die juridisch relevant zijn en bruikbaar voor de opdrachtgever. De producten passen bij de opleiding, in de zin dat ze juridisch gezien degelijk zijn. Het gebruik van literatuur is in sommige gevallen wel voor verbetering vatbaar, omdat de student zich te veel beperkt tot het gebruik van in de opleiding voorgeschreven handboeken. In enkele gevallen laten de scripties zien waarom de aandacht van de opleiding voor taalgebruik terecht is, omdat ondanks deze aandacht het taalgebruik nog steeds zwak is. Het taalalarm was bij de oudere scripties nog niet in gebruik. De beoordeling van de afstudeerwerken voert de opleiding naar de mening van het panel correct uit. Het panel komt tot ongeveer dezelfde oordelen als de opleiding. De ondergrens wordt door de opleiding goed bewaakt. Soms is de opleiding zelfs ietwat aan de strenge kant. Een positief punt in de beoordeling van de eindwerkstukken is de nauwkeurige en relevante feedback, die in ruime mate door de beoordelende docenten gegeven wordt.

De opleiding heeft in 2013 een alumnionderzoek gedaan, waaraan 85 mensen deelnamen. Een grote meerderheid van de deelnemers vindt dat de opleiding een goede basis biedt om de competenties verder te ontwikkelen en een goede voorbereiding op de beroepsloopbaan biedt. Studenten die een masteropleiding gaan volgen voelen zich hier goed voor toegerust. Ook mensen uit het werkveld en alumni met wie het panel heeft gesproken, tonen zich tevreden.

Overwegingen en conclusie

Het panel constateert dat de opleiding beschikt over een deugdelijk systeem van toetsing. De kaders zijn op orde en de borgingsmechanismen zijn deugdelijk. De toetsen zelf zijn kwalitatief goed en sluiten aan bij de gebruikte werkvormen. Ook de beoordeling van het afstuderen is goed, er worden correcte cijfers gegeven en de ondergrens wordt streng bewaakt. Het gerealiseerde eindniveau van de opleiding is degelijk.

Een kanttekening is het taalniveau van sommige studenten, juist ook omdat de opleiding aangeeft hier scherp op te letten. Een andere verbetermogelijkheid is om studenten te stimuleren bij het afstuderen meer en betere literatuur te gebruiken. Dat neemt niet weg dat het niveau van het afstuderen ruim voldoende is. Ondanks het feit dat er dus nog verbetermogelijkheden zijn wat betreft het eindniveau, komt het panel in mede door de goede manier waarop de toetsing is vormgegeven, op deze standaard tot het oordeel **goed**.

3 Eindoordeel over de opleiding

Oordelen op de standaarden

Het visitatiepanel komt voor zowel de voltijd- als de deeltijdvariant tot de volgende oordelen op de standaarden:

Standaard	Oordeel
1 Beoogde eindkwalificaties	Voldoende
2 Onderwijsleeromgeving	Goed
3 Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	Goed

Overwegingen en conclusie

In dit visitatierapport, maar ook gedurende de visitatie en in de Kritische Reflectie van de opleiding, is meerdere malen de term ‘degelijk’ gevallen. De opleiding ziet zichzelf als een degelijke, juridische hbo-opleiding. In het gesprek met de docenten bleek echter dat er ook docenten zijn die zich niet kunnen vinden in die term, omdat ze van mening zijn dat het beeld zou kunnen ontstaan dat de opleiding saai gevonden wordt, terwijl de opleiding gewoon goed is, en dat ‘degelijk’ daar afbreuk aan zou kunnen doen. Het panel heeft hier over nagedacht, en komt uiteindelijk tot de conclusie zowel ‘degelijk’ als ‘goed’ voor deze opleiding de lading dekken. Degelijk heeft daarbij een positieve betekenis, zoals robuust. De opleiding heeft een traditionele visie, maar kiest hier met overtuiging voor, geeft hier goed vorm aan in het curriculum en leidt op tot goede resultaten.

Het visitatiepanel beoordeelt de kwaliteit van de bestaande hbo-bacheloropleiding HBO-Rechten van de HAN dan ook als **goed**.

4 Aanbevelingen

Standaard 1

- Het panel doet de aanbeveling aan de opleiding om te overwegen de drie beroepsgroepen waarvoor met name opgeleid wordt (overheid, advies en mkb) meer centraal te zetten in de opleiding. Op de lange termijn kan het verstandig zijn om af te wijken van de traditionele juridische opzet, waarin strafrecht, staats- en bestuursrecht, en privaatrecht centraal staan, maar een meer beroepsgerichte structuur te kiezen.

Standaard 2

- De opleiding zou er naar de mening van het panel goed aan doen om het docententeam aan te vullen met één of meer docenten die zelf de opleiding HBO-Rechten hebben gevolgd.
- Het zou studenten helpen wanneer docenten meer op gelijke wijze gebruik maken van de digitale leeromgeving Scholar. Sturing hierop vanuit het management, en eventuele ondersteuning door middel van een training of handboek zou hiervoor kunnen helpen.
- Het panel beveelt aan voort te maken met het lectoraat en het onderzoek in het algemeen. Onderzoek is eveneens een primaire taak van het hbo en docenten geven aan dat dat wel eens in de verdrukking komt door de werkbelasting. Het versterken van het onderzoek is een mooie kans tot verdere professionalisering van docenten, als voor het betrekken van het werkveld, als voor de intensivering van de opleiding voor studenten.

Standaard 3

- De opleiding zou naar de mening van het panel nog strikter mogen zijn in het eisen van correct taalgebruik van studenten. De opleiding kan overwegen om een norm in te voeren waar aan voldaan moet worden, als voorwaarde om werk überhaupt verder te beoordelen.

5 Bijlagen

Bijlage 1: Eindkwalificaties van de opleiding

1. Juridisch analyseren
2. Adviseren
3. Vertegenwoordigen
4. Beslissen
5. Reguleren
6. Dossier managen
7. Onderzoeken
8. Communiceren

Bijlage 2: Overzicht opleidingsprogramma

Curriculum HBO Rechten voltijd 2013-2014

	G-Cluster		H-Cluster	
Hoofdfase 3 Niveau 3 60 EC	Minor niveau 2/3 30 EC		Afstudeeropdracht <i>Competentie 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8</i> 30 EC	
Hoofdfase 2 Niveau 2/3 60 EC	E-Cluster Procedeercollege Procedeercollege rechtbank, sector civiel, procedeercollege rechtbank, sector bestuur Rechtsvinding en -vorming <i>Competentie 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8</i> 15 EC		F-Cluster Stage <i>Competentie 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8</i> 30 EC	
	Sociaal recht <i>Competentie 1, 2, 4, 7, 8</i> 7,5 EC			
	Europees recht <i>Competentie 1, 2, 4, 5</i> 7,5 EC			
Hoofdfase 1 Niveau 2 60 EC	C-Cluster		D-Cluster	
	Burgerlijk recht: Goederenrecht, verbintenissenrecht burgerlijk procesrecht <i>Competentie 1, 2, 3, 4, 7, 8</i> 15 EC	Juridisch argumenteren <i>Competentie 1, 2, 3, 4, 7, 8</i> 7,5 EC	Bestuursrecht <i>Competentie 1, 2, 4</i> 7,5 EC	Ondernemingsrecht en faillissementsrecht <i>Competentie 1, 2, 4, 7, 8</i> 7,5 EC
		Staatsrecht <i>Competentie 1, 2, 4, 5</i> 7,5 EC	Materieel strafrecht <i>Competentie 1, 2, 4, 6, 7, 8</i> 7,5 EC	Strafprocesrecht <i>Competentie 1, 2, 3, 4, 6, 8</i> 7,5 EC
Propedeuse Niveau 1 60 EC	A-Cluster		B-Cluster	
	Communicatie voor juristen <i>Competentie 1, 8</i> 7,5 EC		Inleiding staats- en bestuursrecht <i>Competentie 1, 2, 4, 5, 7, 8</i> 7,5 EC	
	Inleiding recht, privaatrecht en economie <i>Competentie 1, 2, 4, 7, 8</i> 7,5 EC	Inleiding recht, publieksrecht <i>Competentie 1, 2, 4</i> 7,5 EC	Inleiding straf- en strafprocesrecht <i>Competentie 1, 2, 4, 7, 8</i> 7,5 EC	
	Juridische vaardigheden en persoonlijke effectiviteit <i>Competentie 1, 2, 3, 4, 7, 8</i> 7,5 EC		Inleiding vermogensrecht <i>Competentie 1, 2, 4, 7, 8</i> 7,5 EC	
			Inleiding ondernemingsrecht <i>Competentie 1, 2, 4, 7, 8</i> 7,5 EC	

Leerlijn	
Staats- en bestuursrecht	Burgerlijk recht
Straf(proces)recht	Beroepspraktijk
Combinatie van verschillende leerlijnen	

Bovenstaand overzicht geldt ook voor het curriculum van de **deeltijd- en de e-learning-variant**, met de volgende kanttekeningen:

- in deze leerroutes kunnen de studenten worden vrijgesteld van de stage in het derde studiejaar
- de verdeling van de OWE's over de clusters is bij deeltijd en e-learning net iets anders dan bij de voltijd
- de verdeling van de competenties over de OWE's is bij deeltijd en e-learning licht afwijkend van die in de voltijd (zie hiervoor de competentiematrixen)
- het minorenaanbod (vanuit de opleiding zelf) is in de deeltijd en e-learning kleiner dan in de voltijd.

Bijlage 3: Deskundigheden leden visitatiepanel en secretaris

De heer mr. H.J.L.M. van de Luytgaarden, voorzitter

De heer Van de Luytgaarden is ingezet vanwege zijn deskundigheid op het gebied van juridisch onderwijs. Hij werkt sinds 2011 als Lector Recht in Europa/Recht in de Euregio bij Zuyd Hogeschool. Daarnaast is hij zelfstandig organisatieadviseur vanuit zijn bedrijf Proactive Law, in het bijzonder gericht op het hoger (juridisch) onderwijs en organisatieverandering in het hoger onderwijs. De heer Van de Luytgaarden is domeindeskundig op juridisch, maatschappelijk en organisatiekundig gebied, daarnaast heeft hij een zeer grote onderwijservaring zowel op universitair als op hbo niveau. De heer Van de Luytgaarden is vertrouwd met de meest recente ontwikkelingen, ook in internationaal opzicht, op het gebied van juridische en maatschappelijke opleidingen. Hij is onder meer gastdocent geweest in Wenen, Oostenrijk en aan de Turku University of Applied Sciences faculty of management and life sciences en Turku Science University faculty of law beide in Finland. Hij heeft vele publicaties op zijn naam staan. De heer Van de Luytgaarden heeft ruime ervaring met visitaties in het hoger onderwijs, werkte eerder voor onder andere NQA en NVAO en is voor deze visitatie aanvullend individueel geïnstrueerd. De heer Van de Luytgaarden heeft ervaring als voorzitter bij visitaties in het hoger onderwijs. Hij heeft in juni 2011 de interne training voor voorzitters gevolgd. In de training is hij geïnformeerd over de opzet van het nieuwe accreditatiestelsel en daarnaast zijn ervaringen tussen voorzitters onderling uitgewisseld.

Opleiding:

2005	Basiskwalificatie Mediation Vermande
1998	Basiskwalificatie universitair onderwijs
1986 – 1987	Wijsbegeerte Rijksuniversiteit Groningen
1987	Doctoraal Nederlands recht Rijksuniversiteit Groningen afstudeerrichting: publiekrecht
1982 – 1983	Propedeuse rechtsgeleerdheid Rijksuniversiteit Groningen
1981 – 1982	Propedeuse psychologie Rijksuniversiteit Groningen
1975 – 1981	Ichthus College te Drachten, Atheneum A

Werkervaring:

2013 – heden	Extern lid van de examencommissie van de BLCLA in Driebergen
2011 – heden	Lector Recht in Europa/Recht in de Euregio bij Zuyd Hogeschool
2011 – heden	Expert bij de European, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency
2011 – heden	Affiliated member Euroacademia
2010 – 2011	Lector proactive management and business law, faculteit maatschappij en recht Hogeschool Utrecht, financiering EU (0,1 fte). Lid internationaal projectteam http://pampal.turkuamk.fi/index.php
2009	Lektor für Organisationsentwicklung PEF Universität für Management Wenen Oostenrijk
2008	Visiting professor proactive management and law Turku University of Applied Sciences Finland
2007 – 2008	Vice voorzitter kenniscentrum sociale innovatie faculteit maatschappij en recht
2006 – heden	Zelfstandig adviseur voor het hoger onderwijs vanuit eigen bedrijf Proactive Law
2005	Gastdocent Universiteit Nederlandse Antillen en University Dutch Carribean Willemstad Curaçao
2004 – 2008	Lector beroepsuitoefening juridische bachelors Hogeschool Utrecht
2000 – 2006	Organisatieadviseur NPI Instituut voor organisatieontwikkeling te Zeist
2000 – 2003	Gastdocent juridische discipline aan de faculteit bestuurs- en organisatiewetenschappen Universiteit Utrecht
1996 – 2003	Rechter-plaatsvervanger Arrondissementrechtbank Leeuwarden sector handelsrecht
1994 – 2004	Rechter-plaatsvervanger Arrondissementsrechtbank te Amsterdam sectoren bestuurs- en ambtenarenrecht
1993 – 1997	Visiting professor philosophy of human rights and constitutionalism aan het Phronesis Applied Ethics Centre, Karelsuniversiteit Praag (Tsjechische Republiek)
1990 – 1996	Gastdocent bestuursrecht en mensenrechten voor het Nederlands Helsinki Comité in Polen en Bulgarije

- 1990 – 2000   Universitair docent rechtsfilosofie/encyclopedie, Universiteit Utrecht
 1987 – 1990   Assistent in opleiding Nederlands Instituut voor Sociaal en Economisch Recht, Universiteit Utrecht (UU)
 1985 – 1987   Student-assistent staatsrecht, algemene staatsleer, vergelijkend staatsrecht, rechtsfilosofie en grondrechten, vakgroep staatsrecht, Rijksuniversiteit Groningen (RUG)

Overig:

Lid van de Raad van Toezicht van de Begeleidingsdienst van Vrije Scholen
 Lid van de Raad van Advies van het Bernard Lievegoed College for Liberal Arts
 Lid van de adviesraad bestuurlijk-juridisch van het kenniscentrum ECABO voor MBO onderwijs

Publicaties:

- Preventive Law, dissertatie, 2013.
- Verenigd in diversiteit, openbare les vanwege de aanvaarding van het lectoraat Recht in Europa Zuyd hogeschool, Heerlen, 2013 48 pp.
- A proactive approach to law for lawyers, in: Kaisa Sorsa (ed.), Proactive management and proactive business law, a handbook, Turku 2011, pp. 127-142.
- Schengen all over the world, in: www.rechtineuropa.nl, Zuyd Hogeschool, 24-11-11.
- Een pan-europese rechtscultuur, in: www.rechtineuropa.nl, Zuyd hogeschool 18-10-11.
- 'Confectie of maatwerk', in: Congresbundel HBO-Rechten in het werkveld, Nijmegen 2010, pp. 49-69
- 'Ik noem mijzelf geen rechter', in Financieel Dagblad 4-2-10, p.10
- 'Geen homo's voor klas op christelijke scholen?', in: Trajectum 11-6-9, p. 6.
- 'To be or not to be', Ars Aequi dec. 2008 pp. 912-916.
- 'Juridische APK voorkomt conflicten', kamerkrant Midden-Nederland nov 2008, p. 19.
- 'Legal training, paralegals and practising preventive law in the Netherlands', in: A proactive Approach to Contracting and Law, Helena Haapio ed. TUAS 2008/38, pp. 213-228.

De heer mr. J. Lanenga

De heer Lanenga is ingezet vanwege zijn werkvelddeskundigheid op het gebied van rechten en vanwege zijn inzicht in openbaar bestuur met nadruk op juridische kwaliteitszorg. Hij is concernmanager bestuurlijke en juridische zaken bij de Bestuursdienst Gemeente Groningen. Bovendien beschikt hij over onderwijservaring door zijn ervaring als docent aan de School of Law bij Hanzehogeschool Groningen. Daarnaast beschikt de heer Lanenga over auditdeskundigheid op juridisch gebied. De heer Lanenga is bestuurslid van de Vereniging voor Juridische Kwaliteitszorg (VJK). Voor deze visitatie is hij aanvullend individueel geïnstrueerd over het proces van visitatie en accreditatie in het hoger onderwijs en over de werkwijze van NQA.

Opleiding:

1981 – 1985   Nederlands Recht, Rijks Universiteit Groningen

Werkervaring:

1986 – heden   Gemeente Groningen, werkzaam in diverse functies. Laatstelijk als concernmanager bestuurlijke en juridische zaken bij de Bestuursdienst Gemeente Groningen
 2006 – 2008   Docent juridische kwaliteitszorg – Hanzehogeschool Groningen, School of Law

Overigen:

- Voorzitter bezwaarschriftencommissie Informatie Beheer Groep
- Plaatvervangend voorzitter/lid bezwaarschriftencommissie Gemeente Ameland
- Bestuurslid - Vereniging Juridische Kwaliteitszorg Lokaal Bestuur

De heer Mr. G.F.J. Hupperetz

De heer Hupperetz is ingezet vanwege zijn juridische en onderwijskundige deskundigheid. Hij is momenteel directeur van de Juridische Hogeschool van Avans-Fontys. Hij beschikt over onderwijsdeskundigheid: als docent, studierichtingsleider, afdelingshoofd, directeur. De heer Hupperetz is voorzitter van de landelijke overleggen MER, Rechten, domeinoverleg Recht en sectorraad Hoger Economisch Onderwijs. Hij was lid van de commissie die het profiel van de opleiding HBO-Rechten heeft herzien. Voor deze visitatie heeft de heer Hupperetz onze handleiding voor panelleden ontvangen en in een voorbereidende vergadering is hij aanvullend geïnstrueerd over het proces van visitatie en accreditatie in het hoger onderwijs en over de werkwijze van NQA.

Opleiding:

2013	Cursus Praktijk Gericht Juridisch Onderzoek
1990 – heden	diverse management bijscholingen, waaronder Tias en Socratisch gesprek
1976 – 1995	diverse juridische bijscholingen
1970 – 1976	RUU, Nederlands Recht
1969 – 1970	RUU, prop. Psychologie

Werkervaring:

2003 – heden	Juridische Hogeschool Avans-Fontys: directeur
1997 – 2003	Hogeschool 's-Hertogenbosch; directeur Academie voor Management
1986 – 1997	Hogeschool 's-Hertogenbosch; studierichtingsleider, afdelingshoofd
1985 – 1997	Heao Den Bosch, docent
1976 – 1985	Meao Helmond, docent
1973 – 1976	RUU, studentassistent

De heer M.J. Baar

De heer Baar is ingezet als studentlid. Hij volgt de opleiding HBO-Rechten aan NHL Leeuwarden, waar hij lid is van de opleidingscommissie, periode evaluaties bijwoont en deelneemt aan het klassenverzittersoverleg. De heer Baar begeleidt internationale studenten in Utrecht via Erasmus Student Network. De heer Baar is representatief voor de primaire doelgroep van de opleiding en beschikt over studentgebonden deskundigheden met betrekking tot de studielast, de onderwijsaanpak, de voorzieningen en de kwaliteitszorg bij opleidingen in het domein. Voor deze visitatie is de heer Baar aanvullend individueel geïnstrueerd over het proces van visitatie en accreditatie in het hoger onderwijs en over de werkwijze van NQA.

Opleiding:

2012 – heden	HBO Rechten - Noordelijke Hogeschool Leeuwarden
2010 – 2013	Koninklijk Instituut voor de Marine
2008 – 2009	Techniek, Mechatronica - Fontys Hogescholen
2005 – 2008	Lerarenopleiding Biologie (niet afgemaakt) - Fontys Hogescholen
2000 – 2005	Havo - RSG 't Rijks Bergen op Zoom

Werkervaring:

2010 – 2013	Koninklijke Marine Den Helder
'07, '08, '10	Medewerker Music Store Steenberg
2002 – 2005	Krantenbezorger AD, Volkskrant, Trouw

De heer drs. J.G. Betkó

De heer Betkó is ingezet als NQA-auditor. Als bestuurslid van de Landelijke Studenten Vakbond (LSVb) heeft hij ervaring opgedaan met verschillende aspecten van hogeronderwijsbeleid, waaronder bekostiging, accreditatie, medezeggenschap, studiekeuze en excellentie. Hij is in die hoedanigheid betrokken geweest bij de totstandkoming van het nieuwe accreditatiestelsel. In de beoordelingscommissie "Studiekeuzegesprekken – wat werkt?" heeft hij een subsidie van OCW helpen verdelen onder hogescholen en universiteiten die willen experimenteren met studiekeuzegesprekken.

De heer Betkó is ingewerkt in de werkwijze van NQA en heeft ervaring met meerdere visitaties, van bestaande en nieuwe opleidingen, in het hbo en in het wo, en op bachelor- en op masterniveau. In 2010 en 2012 heeft hij deelgenomen aan de training van de NVAO en hij is gecertificeerd secretaris.

Opleiding

1999 – 2007   Geschiedenis, Radboud Universiteit

Werkervaring

2009 – heden   Netherlands Quality Agency: auditor

2008 – 2009   Lid beoordelingscommissies “studiekeuzegesprekken – wat werkt?” (onder begeleiding van SURF)

2007 – 2009   Landelijke Studenten Vakbond: bestuurslid

Publicaties

2010   Betkó, Swart, Westerveld e.a., *WHWatisdat?! - Een handleiding voor de Wet op hoger onderwijs voor studenten en medezeggenschappers*, Nijmegen, 2010.

2012   Betkó, Westerveld, *Bekostiging op basis van accreditatieoordelen - een beschouwing vanuit de accreditatiepraktijk*, <http://www.scienceguide.nl/201201/perverse-prikkels-retoriek-of-realiteit.aspx>

Bijlage 4: Bezoekprogramma

Programma visitatie HBO-Rechten

Dag 1 – maandag 19 mei 2014

Locatie: Ruitenberglaan 31, Arnhem, ruimte B 2.02A (ontvangst) en D 3.06 (presentatie en leesmateriaal)

Tijdstip	Thema	Deelnemers
12.30 -13.30, (B 2.02A)	Ontvangst, lunch en voorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> NQA-panel Ontvangst: <ul style="list-style-type: none"> Management HR: Marcel Sprengers, Oscar van der Roest, Ad van Dijk en Elly van Exel projectleider visitatie HR: Peter Hoekstra
13.30 - 14.00 (D 3.06)	Presentatie van maximaal 20 minuten door opleiding waarin zij zich positioneert ten aanzien van afgelegd traject: gemaakte keuzes, stand van zaken en openstaande wensen & voornemens. Het panel kan toelichtende vragen stellen.	<ul style="list-style-type: none"> NQA-panel Management HR: Marcel Sprengers, Oscar van der Roest, Ad van Dijk en Elly van Exel
14.00- 18.00 (D 3.06)	Vorbereiding en materiaalbestudering Spreekuur en gelijktijdige rondleiding: 15.00 u. – 15.30 u.	NQA-panel Rondleiding: management HR

Dag 2 – dinsdag 20 mei 2014

Locatie: Ruitenberglaan 31, Arnhem, ruimte A.301

Tijdstip	Thema	Deelnemers
08.30 – 09.15	Inhoud: gehele opleiding	Studenten propedeuse (2): <ul style="list-style-type: none"> Harm van der Lingen (1^e jr voltijd (vt) Arnhem) Jan Halbe van der Leest (1^e jr deeltijd (dt)) Studenten hoofdfase (4): <ul style="list-style-type: none"> Annemarie van Haeren (2^e jaars dt) Lisa Zaman (2^e jaars vt Nijmegen) Sandeep Nanda (3^e jaars vt Arnhem) Lima Ahmadi (3^e jaars vt Nijmegen)
09.30 – 10.15	Inhoud: gehele opleiding	Docenten: spreiding naar studie jaren, vakgebieden, speciale taken: <ul style="list-style-type: none"> Aziza Bouhlali-Azimi (staats en bestuursrecht, slb, onderzoek) Ron Feunekes (burgerlijk recht, voorbereiding lectoraat) Anouk Hofmeijer (burgerlijk recht) Ellen Lakens (burgerlijk recht, examinator vrijstellingen en minoren) Daisy van der Wagen (communicatie,

		<p>curriculumcommissie, vakgroepvoorzitter Communicatie)</p> <ul style="list-style-type: none"> Lieske van Wifferen (straf(proces)recht, voorlichting, AOD-commissie)
10.30 – 11.00	Inhoud: afstuderen	<p>4 studenten afstudeerfase:</p> <ul style="list-style-type: none"> Winish Ganesh (vt, A) Jorinka Hakkers (vt, N) Pleunie Thoonen (vt, N) Wijanda Jansen (dt, A) <p>4 afgestudeerden (geselecteerde AOD's):</p> <ul style="list-style-type: none"> Marc van Koppenhagen (dt, A) Sanne Vousten (vt, N) Gaby Koenders (dt-e, A) Lieke Mudde (vt, A)
11.15 – 12.00	Inhoud: afstuderen	<p>Examinatoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> Mitsy le Fèbre (AOD Lieke Mudde) Marjon Kanne (AOD Gaby Koenders) Ronald Elbers (AOD Sjoerd Brouwer) Marjon van Sambeek (2e lezer AOD Gaby Koenders) Marian Ooijman (praktijkcoördinator)
12.00 – 13.00	Overleg + lunch	Panel
13.00 – 13.30	Inhoud & aan inhoud gerelateerde processen: aansturing	<p>Opleidingsmanagement:</p> <ul style="list-style-type: none"> Marcel Sprengers (opleidingscoördinator HR) Oscar van der Roest (opleidingscoördinator HR) Elly van Exel (opleidingscoördinator IWL – propedeuse deeltijd) Ad van Dijk (institutedirecteur IBR)
13.45 - 14.30	Inhoud & aan inhoud gerelateerde processen: borging	<ul style="list-style-type: none"> Rogier van Dam (curriculumcommissie) Janny Vogelzang (voorzitter examencommissie IBR) Marleen Radstake-Huls (lid examencommissie IBR) Carlo Lo Manto (toetscommissie HR) Daniël de Jong (voorzitter opleidingscommissie HR) Frans Berntsen (beroepenveldcommissie)
14.45 – 15.30	Inhoud & aan inhoud gerelateerde processen: eventuele extra gesprekken	
15.30 – 16.30	Beoordelingsoverleg panel	Panel

±16.30 –17.00	Laatste gesprek opleidingsmanagement: inhoud & aan inhoud gerelateerde processen (aansturing) en terugkoppeling bevindingen.	Opleidingsmanagement, mogelijk aangevuld met enkele kerndocenten.
---------------	--	---

Gegevens gespreksdeelnemers HBO-Rechten

Bestuurders/managementleden

Naam	Functie
Drs. Ad van Dijk	Instituutsdirecteur Instituut Bedrijfskunde en Rechten
Dhr. Marcel Sprengers	Opleidingscoördinator HBO-Rechten
Mr. Oscar van der Roest	Opleidingscoördinator HBO-Rechten
Mr. Elly van Exel	Opleidingscoördinator Werken & Leren (propedeuse deeltijd HR)

Studenten

Naam	Opleidings-variant	Locatie	Vooropleiding	Studiejaar
Harm van der Lingen	voltijd	Arnhem	mbo	1e
Jan Halbe van der Leest	deeltijd	Arnhem	vwo	1e
Annemarie van Haeren	deeltijd	Arnhem	havo	2e
Lisa Zaman	voltijd	Nijmegen	havo	2e
Sandeep Nanda	voltijd	Arnhem	mbo	3e
Lima Ahmadi	voltijd	Nijmegen	havo	3e
Winish Ganesh	voltijd	Arnhem	mbo	4 ^e
Jorinka Hakkers	voltijd	Nijmegen	vwo	4 ^e
Pleunie Thoonen	voltijd	Nijmegen	havo	4 ^e
Wijanda Jansen	deeltijd	Arnhem	colloquium doctum	4 ^e

Docenten/medewerkers

Naam en titel(s)	Welke studieonderdelen?	In welk jaar gedoceerd?	Specifieke taken
Mr. Aziza Bouhlali-Azimi	Staats- en bestuursrecht	1 t/m 4	Studieloopbaanbegeleider, lid werkgroep onderzoeksleerlijn
Mr. Ron Feunekes	Burgerlijk Recht	1 t/m 4	Lid werkgroep voorbereiding lectoraat
Mr. Anouk Hofmeijer	Burgerlijk Recht	1 t/m 4	
Mr. Ellen Lakens	Burgerlijk Recht	1 t/m 4	Examinator vrijstellingen en minoren
Drs. Daisy van der Wagen	Nederlands / Communicatie	1 t/m 3	Voorzitter vakgroep Communicatie, lid curriculumcommissie HR
Mr. Lieske van Wifferen	Straf(proces)recht	1 t/m 4	Lid AOD-commissie, voorlichter HBO-Rechten
Mr. Mitsy le Fèvre	Staats- en bestuursrecht	1, 3 en 4	Lid curriculumcommissie HR
Mr. Marjon Kanne	Staats- en bestuursrecht,	1 t/m 4	Lid werkgroep voorbereiding lectoraat
Mr. Ronald Elbers	Straf(proces)recht	1 t/m 4	Voorzitter vakgroep Strafrecht,

			lid curriculumcommissie HR
Mr. Marjon van Sambeek	Staats- en bestuursrecht	1, 3 en 4	
Mr. Marian Ooijman	Burgerlijk Recht	1 t/m 4	Praktijkcoördinator
Mr. Rogier van Dam	Staats- en bestuursrecht	1 t/m 4	Voorzitter vakgroep Staats- en bestuursrecht, lid curriculumcommissie HR
Mr. Janny Vogelzang	<i>(doceert niet in opleiding HBO-Rechten)</i>		Voorzitter examencommissie IBR
Mr. Marleen Radstake-Huls	Staats- en bestuursrecht	1, 3 en 4	Lid examencommissie IBR
Mr. Carlo lo Manto	Burgerlijk Recht	1 t/m 4	Toetscommissie HR, lid werkgroep onderzoeksleerlijn
Mr. Daniël de Jong	Straf(proces)recht	1 t/m 4	Voorzitter opleidingscommissie HR

Afgestudeerden

Naam	Opleidingsvariant	Datum afstuderen
Marc van Koppenhagen	deeltijd	31 augustus 2013
Sanne Vousten	voltijd	2 juli 2013
Gaby Koenders	deeltijd - elearning	31 januari 2014
Lieke Mudde	voltijd	31 januari 2014

Externe betrokkenen

Naam	Instelling werkzaam	Functie in instelling
Mr. Frans Berntsen	Slachtofferhulp Nederland	Directeur Juridische dienstverlening

Bijlage 5: Bestudeerde documenten

1) Standaard 1 (map 1, met tabbladen)

- 1) Documentatie over int. kwalificatieraamwerken of domeinspecifieke referentiekaders
  - 1) Landelijk beroeps- en opleidingsprofiel HBO-Rechten, juni 2012 (K1)¹
(incl. Competentieprofiel HR + Overzicht relaties eindkwalificaties – Dublin Descriptoren)
  - 2) Overige documentatie standaard 1
    - 2) Werkveldonderzoek HBO-Rechten december 2013 (L4)
    - 3) Alumnionderzoek HBO-Rechten, juli 2013 (L5)

2) Standaard 2 (map 2, met tabbladen)

- 1) Onderwijsbeleidsplannen
  - 1) Opleidingsdocument HBO-Rechten (Arnhem, 2013) (K2)
  - 2) Jaarplan 2014 IBR (*toegesplitst op HR*) (L18)
  - 3) BOKS HBO-Rechten 2013-2014 (K9);
  - 4) Opleidingsspecifiek onderzoeksbeleidsplan; FEM - beleid onderzoeksleerlijn
  - 5) Kaders onderwijsintensivering HBO-Rechten (L17)
- 2) Overige documentatie standaard 2:
  - 6) Literatuurlijst HBO-Rechten + Syllabilijst HR (K10)
  - 7) Vervolgonderzoek SLB HR december 2013 (L16)
  - 8) Overzicht docenten HR (K23)
  - 9) Strategisch Personeelsplan Instituut Bedrijfskunde en Rechten (L21)
  - 10) Professionaliseringsplan instituut Bedrijfskunde en Rechten 2013-2014 (L22)

3) Standaard 3 (map 3, met tabbladen)

representatieve selectie van toetsopgaven, toetsen, werkstukken, beroepsproducten, stageverslagen, incl. beoordeling ervan > **ter inzage op de leestafel**

- 1) tentamens / toetsen van de 4 door de opleiding geselecteerde alumni; het gaat om toetsen waarin (onderdelen) op eindniveau is (zijn) beoordeeld
- 2) cijferlijsten van alle 19 geselecteerde alumni

enkele voorbeelden van niveau 3-toetsen, in het geval niet alle eindkwalificaties (standaard 1) in de eindwerkstukken worden beoordeeld > **zie punt 3.1**

alle geselecteerde afstudeerproducten uit de overzichtslijst, incl. de beoordelingen afstudeerwerken (zie de map met de 4 geselecteerde stukken)

- 3) AOD handleiding, collegejaar 2013-2014, semester 2 (K35)
- 4) Afstudeeropdracht - Plan van Aanpak- Beoordelingsformulier 2013-2014 (K36)
- 5) AOD beoordelingsformulier verdedigingswaardigheid 2013-2014 (K37)
- 6) AOD beoordelingsformulier 2013-2014 (K38)
- 7) AOD-beoordelingsformulieren 1 (2011-2012) en 2 (2012-2013)
- 8) 140206.03 Toelichting op de verschillende AOD-verbeteracties (K45)

---

¹ De letter-en-nummer combinatie tussen haakjes (bv. (K1) verwijst naar de nummering in de bronnenlijst van de Kritische Reflectie

Overige documentatie standaard 3:

- 9) Toetsbeleidsplan Instituut Bedrijfskunde en Rechten 2011-2015, update november 2013 (K25)
- 10) Toetsprogramma HBO-Rechten (K26)
- 11) Checklist schriftelijke tentamens open vragen Instituut FM&R, november 2009 (L28)
- 12) DSP-SPR-VT 2013-2014 (L29)
- 13) Checklist oormerking toets JUV, geormerkt 7 maart 2013 (L30)
- 14) Algemene inleiding toetsen - WS casusvragen maken HAN (scholing Universiteit van Maastricht (L33)
- 15) Evaluatie Afstudeeropdracht HR, september 2012 (L40)

4) Algemeen (map 4, met tabbladen)

- 1) HAN
  - 1) HAN Instellingsplan 2012-2016 "Kennis in interactie" (L7)
- 2) FEM
  - 2) FEM Strategisch Beleidsplan 2012-2016 "Excellerend in ontwikkeling" (L8)
  - 3) Rapportage Management Afspraken 2013 (RMA-2) en Rapportage Management Afspraken 2014 (RMA-1)
  - 4) Medewerkergidis augustus 2013 Faculteit Economie en Management (L20)
- 3) IBR
  - 5) Kwaliteitszorgplan IBR 2013-2016 (L11)
  - 6) Instituutsplan IBR 2013-2016 (L19)
- 4) HBO-Rechten
  - 7) Rapportage interne audit van de bacheloropleiding HBO-Rechten, maart 2012, HAN Kwaliteitszorg (K12)
  - 8) Verbeterplan HBO-Rechten n.a.v. interne audit maart 2012 (K6)
  - 9) Monitoring 1^e en 2^e periode 2013-2014
  - 10) Opleidingsstatuut HBO-Rechten 2013-2014 (K27)
  - 11) OWE-handleiding (L32)
  - 12) Activiteitenplan HR 2013-2014 (L34)
  - 13) Verslagen project Externe Validering (L39)
  - 14) Verslag proefvisitatie 4 november 2013 (L44)
- 5) student- en docenttevredenheid HBO-Rechten
  - 15) NSE 2013 HBO-Rechten (L13)
  - 16) Verslagen groepsvertegenwoordigersoverleg HR (L15)
  - 17) Medewerkeronderzoek (MO) 2013 (L24) en 2014

5) Verslagen / notulen (map 5, met tabbladen)

- 1) Notulen curriculumcommissie
- 2) Notulen vakgroepvergaderingen
- 3) Notulen examencommissie

Rapportages examencommissie

- 4) jaarverslagen 2012 en 2013 examencommissie
- 5) Bevindingen en aanbevelingen n.a.v. screening ingevulde AOD-beoordelingsformulieren, semester 2, studiejaar 2012-2013, Russo en Radstake-Huls, juli 2013 (L43)
- 6) Bevindingen en aanbevelingen examencommissie IBR AOD-check HBO-Rechten Studiejaren 2011-2012, 2012-2013 en 2013-2014 (januari 2014)
- 7) Notulen toetscommissie

Rapportages toetscommissie

- 8) Activiteitenplan Toetscommissie HBO-Rechten 2013-2014 (L31)
- 9) Rapportages toetscommissie (aan examencommissie)

Notulen OBC

- 10) Notulen OBC 18 oktober 2011 (L3)
- 11) Notulen OBC 5 juni 2012 (L41)
- 12) Notulen OBC 5 maart 2013 (L42)

Notulen OPC

- 13) Notulen Opleidingscommissie (OC) 12 november 2013 (L14)
- 14) Overige notulen opleidingscommissie
- 15) Overzicht huidige samenstelling commissies (cc, vakgroepen, examencommissie, Toetscommissie, OBC, OPC)

Verder op leestafel:

- Laptop : toegang tot Scholar
- Representatieve selectie studiemateriaal
  - boeken, readers, syllabi (alle vakgebieden zijn vertegenwoordigd met spreiding over leerjaren)
- studiewijzers, studiehandleidingen

Bijlage 6: Overzicht bestudeerde afstudeerwerken

Hieronder een overzicht van de studenten van wie het panel de afstudeerwerken heeft bestudeerd. Conform de regels van de NVAO zijn alleen de studentnummers opgenomen.

469303
437270
455479
474676
467046
484953
980184
464200
412788
465941
467886
462389
59628
471674
472522
441834
443309
421305
450136

Bijlage 7: Verklaring van volledigheid en correctheid

Netherlands Quality Agency

Betreffende de visitatie van de opleiding:

HBO-Rechten

Instelling: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Visitatie datum: 19 en 20 mei 2014

Ondergetekende: ...

vertegenwoordigend het management van de genoemde opleiding,

in de functie van: ...

Instituut directen Bedrijven
en Rechten HAN

verklaart hierbij dat alle informatie ten behoeve van de visitatie van de genoemde opleiding in volledigheid en correctheid ter beschikking wordt gesteld, *waaronder informatie over alternatieve afstudeerroutes die momenteel en/of gedurende de afgelopen 6 jaar (hebben) bestaan*, zodat het visitatiepanel tot een op juiste feiten gebaseerde oordeelsvorming kan komen.

Handtekening:

Datum:

7/4/14